

Prefață

Sunt onorat de invitația autorilor de a scrie această prefață, mai ales că meritul meu la apariția acestei cărți se rezumă doar la îndemnul de a-i determina să se documenteze și să o scrie. Îi felicit pentru ceea ce au izbutit.

De ce am considerat necesar să apară această carte? În primul rând pentru că Seiniul și oamenii lui o merită. Situat la răspântia drumurilor ce leagă ținuturile băimărene de cele sătmărene, Oașul de Codru, Seiniul a fost întotdeauna un important târg de agricultori, meșteșugari și comercianți din NV-ul României și de pe cursul inferior al Someșului. Posteritatea merită și trebuie să-i știe istoria sa frământată, evoluția vieții ei economice, sociale și culturale până în zilele noastre. În bună parte, aceste aspecte sunt reflectate în monografiile localității ce au văzut deja lumina tiparului. Devenind însă oraș, Seiniul merită o monografie mai amplă, care să dezvolte toate laturile vieții și activității comunității locale, bazată pe documente interpretate cu profesionalism și rigoare (în care sens este nevoie de expertiza unor geografi, biologi, istorici, economiști, sociologi, oameni de cultură etc.), fără a scăpa din vedere nici trecutul apropiat (perioada comunistă și postcomunistă), cu toate consecințele lui asupra

celor care au trăit în respectivele vremuri. Continuând acest demers, nu putem scăpa din vedere nici oamenii, comuniunea lor etnică, confesională și culturală. Unii au devenit cu adevărat oameni de seamă: eroi ai neamului, agricultori, meșteșugari și comercianți renumiți, edili apreciați ai comunei/orașului, manageri economici de succes, oameni cu multă carte, dascăli și preoți, personalități ai culturii și artei, dascăli și preoți etc. Cei mai demni și de ispravă merită toată atenția și recunoștința noastră, merită un spațiu generos într-o asemenea monografie, indiferent că ei au fost români, maghiari, șvabi, evrei sau țigani.

În calitate de cetățean de onoare al orașului Seini (al treilea în ordine cronologică, după dascălul și eminentul om de cultură Mihai Bălaj și graficianul Ioan Donca), mă simt obligat să pun umărul la realizarea acestui impozant edificiu al culturii locale. Pe lângă cele peste 50 de cărți, la care sunt unic autor sau coordonator (majoritatea de biologie și ecologie), predate zilele acestea Bibliotecii Orășenești, doresc să închei, în anul viitor, un amplu studiu despre condițiile fizico-geografice locale, despre flora, fauna și resursele naturale ale acestor locuri. Nădăjduiesc, totodată, să atrag, alături de cadrele locale, specialiști recunoscuți, care să dea o imagine mai vie și mai autentică trecutului și prezentului orașului nostru. Lucrarea de față, „*Oameni din Seini*”, este doar o părțică din acest efort, din acest demers cultural,

care trebuie să se ridice la ceea ce reprezintă ținutul nostru natal la granița dintre cele două județe, care, de-a lungul timpului, și le-au disputat. În această carte au fost prezentați, fără nici o discriminare, oameni de seamă români, maghiari și șvabi, preoți catolici, greco-catolici și reformați, dascăli care au luminat comunitatea.

Dar, pentru mine Seiniul rămâne în primul rând comuna pe care am părăsit-o în urmă cu 15 ani, când, împreună cu familia, ne-am mutat, în toamna lui 1957, la Baia Mare, unde am urmat cursurile Liceului Teoretic „Gheorghe Șincai”. Îmi amintesc astfel de ulița Băltoaia (azi Crișan), pe care am locuit și care nu-și dezmințea numele în fiecare primăvară, când apele bălțite ocupau gura uliței. La o casă de noi locuia familia hornarului Cătană, al cărui eminent fiu, Alexandru, a îndeplinit, la București, demnități importante în Justiția Română, pensionându-se ca procuror militar cu gradul de general. Seiniul avea pe atunci doar 4-5 străzi pietruite și restul desfundate. Gara era de mai mare importanță decât astăzi, deoarece reprezenta singurul mod de a călători. Oamenii se îndreptau spre destinații în funcție de necesități și interese. Astfel până la înființarea regiunii, seinenii se îndreptau în proporție de 95 % spre Satu Mare. După această dată, din 1952 încoace, toată lumea mergea la Baia Mare, iar de prin 1956 a luat ființă chiar și o rută regulată de autobuze urbane, care înlesneau circulația

noastră spre Baia Mare. Pe vremea aceea, în Seini locuiau mai multe familii de evrei, în centru și pe strada gării. Pe ultima se situa și impunătoarea sinagogă, plină de practicanți ai cultului mozaic, în fiecare sâmbătă. Pe aceeași stradă, se aflau fabricile de drojdie, oțet și abrazive, ce absorbeau destul de multă forță de muncă. În fiecare zi, lăzile de drojdie erau încărcate în mesageria trenurilor ce făceau cruce aici pentru diferite destinații din nordul Transilvaniei. Sâmbătă seara, dacă aveam norocul, noi, copii, ne desfățam sub dușurile de apă fierbinte ale fabricii, de vreme ce acasă ne spălam în lighean sau, vara, la Someș, unde puneam cânepa la murat. Drumul gării se continua cu cel spre locul numit Drăcuț, de pe malul Someșului. Râul era trecut, spre Codru cu un pod plutitor rudimentar. La 14 ani, l-am trecut și eu pentru a ajunge, pe jos, în gara de la Borlești, de unde luam trenuțul spre Șomcuta Mare, centru impropriu de raion, pentru noi, unde mi s-a făcut primul buletin de identitate. Centrul Seiniului devenea în fiecare joia o piață țărănească de alimente aglomerată, frecventată nu numai de localnici, ci și de tarabiști veniți de departe să-și vândă marfa. Mulți oșeni, recunoscuți după straiile populare, erau atrași atât de piața, cât și de târgul de animale de la Seini, mai mult chiar decât de localitățile mai mari din Oaș. Seinelul, un pârau modest ce traversează localitatea împărțind-o aproape simetric, ieșea adesea din matcă, inundând mai ales partea de sub dealuri a

așezării. La ieșirea spre Someș, apele sale miroseau urât a amoniac (lumea îi spunea fludără), deoarece preluau apele amoniacale deversate de la fabrica de drojdie. Datorită conținutului mare în azot, pe malurile sale se întindeau mari suprafețe de bălării dominate de urzici înalte pișcătoare. În centrul Seiniului, aveau lăcașuri impunătoare biserica catolică și greco-catolică, iar spre Dealul Cetății cea reformată. Cultul ortodox aproape că lipsea din localitate. Câteva familii de ortodocși (nu mai mult de 10-15) „beneficiau” de un altar de cult improvizat la Castel. Din păcate, pe vremea aceea, nu exista nici un semn de ecumenism din partea preoților și credincioșilor. Sub deal, spre Kispatak și Zugău, se afla frumosul Castel Mandy, de unde se putea admira priveliștea până departe în zări, dincolo de localitățile Apa și Potău. Deoarece aveam pământuri în zonă, am putut fi martorul ocular al vandalizării castelului. Au dispărut de aici, pe rând, ușile, geamurile, lemnul masiv de structură, scândurile, lambriurile. Până la urmă, a dispărut cu totul, rămânând doar un morman de moloz. Grădinița și clasele I-IV le-am urmat în imobilele ce reprezintă azi Școala generală nr. 2. De aici, mi-a rămas în minte momentul abdicării Regelui Mihai. Într-o zi, educatoarea – o doamnă distinsă și cu mare aplecare spre copii – ne-a spus că de azi înainte nu mai trebuie să spunem rugăciunea (Tatăl Nostru), cu care ne

începeam activitatea. Din păcate, la școala generală era o mare instabilitate de cadre. Învățătorii și profesorii se schimbau de la o zi la alta. Cu toate acestea, mi-au rămas la suflet profesoara de geografie, distinsă și delicată, doamna Indreanu, la care învățam pur și simplu din plăcere, și mai ales profesorul de limba și literatura română Mihai Bălaj, totodată și dirijorul unor coruri bisericești și laice recunoscute până departe. Mai mult autodidact, tânărul învățător ambițios și-a completat studiile pedagogice la Cluj, la fără frecvență, devenind un ilustru profesor și om de cultură, ce merită toată recunoștința noastră. A fost, totodată, un bun manager, fiind directorul școlii mai mulți ani la rând, impunând, în acele vremuri, disciplină, rigoare, seriozitate și spirit gospodăresc în desfășurarea actului de instruire și educație. Îmi amintesc că cu corul școlii noastre, pe care-l dirija, am ajuns până la faza regională, ținută la Satu Mare, unde am luat premiul II. La fel, îmi amintesc de excursiile efectuate cu toți elevii școlii, la sfârșit de an școlar, în frumoasele poieni din pădurile de gorun și de fag din susul Seinelului. În centrul Seiniului se afla un cinematograf, destul de des frecventat de localnici, în lipsa curentului electric, a radioului și televizorului. Pe vremea când lumea era „sensibilizată” de apariția Maicii Domnului la biserica din Pișcari, unii localnici afirmău că au „văzut-o” chiar pe geamurile bisericii ortodoxe din localitate. Exista și o

modestă uzină electrică la care erau conectate fabricile, câteva instituții și case. Referitor la uzina electrică îmi mai amintesc de un episod mai aparte din 1953 parcă. Se transmitea finala campionatului mondial de fotbal de la Berna (Elveția), dintre Ungaria și Germania, pe care am audiat-o la un radio, scos în curte de unchiul meu pentru a putea auzi toți vecinii, vreo 20-30 de persoane. Transmisiunea s-a oprit brusc la scorul de 1 : 1, deoarece cei care asigurau funcționarea uzinei electrice erau fani ai naționalei Ungariei și fiind supărați de spectrul învingerii echipei lor favorite au oprit dinamul care producea curent electric. Seiniul era, de asemenea, amintit la concursurile „Cine știe câștigă” pentru monumentul natural unic în felul său de pe Dealul Comja. Pe fruntea acestui deal, era scris cu litere formate din arbori „Mihai Eminescu”, inscripție ce se vedea până departe pe Valea Someșului, la Apa și Medieșu Aurit. În prezent, n-a mai rămas din această inscripție nici măcar cioatele arborilor tăiați abuziv. După mai mulți ani, l-am văzut la Seini pe generalul Ionescu Pion - cel care cu ostașii lui a sădit puieții pentru această inscripție – la slujba religioasă duminicală. „Via Statului” se întindea pe câteva sute de hectare și era lucrată cu zilieri. Avea soiuri vestite, încât podgoria Seiniului a devenit renumită în regiune, prin strădania subinginerului Iepurean, care și-a etalat din plin profesionalismul într-ale viticulturii și vinificației. Îmi plăcea

mult să urc în pădurile de foioase de pe dealurile Seiniului. Mergeam pe Barnici pentru rude de fasole și araci de roșii. Mai mergeam pe Dealul Soarelui după ciuperci și chiar după ghindă pentru porci în anii când nu se făcea porumb. De atunci, pentru mine, pădurarul Gabor de pe Boci era cea mai mare personalitate a comunității, pentru că toată lumea avea nevoie de lemn pentru foc. De obicei, duminică venea la biserică ceva mai târziu decât alții, încât toată lumea își întorcea capul după el. Apoi, a urmat înscrierea forțată a localnicilor la cultul ortodox în 1948. Părinții mei au vrut să scape de această înscriere, deplasându-se în fundul grădinii, după lanul de porumb, unde prășeau a doua oară cartofii. Un nene înalt, impozant din echipa de trecere la ortodocși, ajuns în curtea noastră m-a întrebat pe un ton grav și sever „unde-i tatăl tău și mama ta?”. Fâstâcindu-mă de tot, i-am răspuns, fără ezitare „în fundul grădinii”. Și uite așa, mi-am făcut părinții, fără vrerea lor, ortodocși. După câteva zile, ne-a venit în biserică un preot ortodox, despre care se spune că înainte era geambaș de cai și care s-a dovedit destul de repede că a fost așa ceva, deoarece era din cale afară de avar. Într-o zi de vară, spre Rusalii, când se sfințeau roadele câmpului, am participat, alături de părinți, la procesiunea comunității de sfințire a Crucii, pe care tata, împreună cu alți camarazi, au ridicat-o, la intersecția văii Zugăului cu șoseaua Seini – Orașu Nou, îndeplinindu-și astfel legământul luat în

timpul războiului (Al Doilea Război Mondial) că vor ridica o cruce dacă Domnul îi va scăpa teferi. Mai țin minte că, la moartea lui Stalin, și în biserica ortodoxă din Seini s-a ținut un prohod, la care s-a adunat foarte multă lume, mai ales din curiozitate. Ciudat și tragi-comic eveniment de obediență a B.O.R., de vreme ce defunctul era profund ateu, desființând bisericile și prigonind clerul și credincioșii. La căminul cultural, o clădire modestă și pe atunci, se țineau serbările școlare, nunțile și balurile comunei. Ca elev de 9-10 ani, îmi plăcea să merg la nunțile de aici, prilejuite de rudele noastre. Îmi plăcea mai ales să asist la discursul starostelui care etala în fața mesenilor darurile aduse de participanți. Făceam inventarul a tot ceea ce primeau în dar mirii: farfurii, tacâmuri, site, oale mari, pahare de apă, de țuică sau de vin, cam tot ce este necesar la încropirea unei tinere familii. Mai rar, eram dus de părinți și la baluri. Eram însă nelipsit de la balul pompierilor, unde se aduna întreaga comunitate și se strângeau fonduri pentru instruirea și dotarea pompierilor. Mai simt și acum în nări mirosul apetisant al fleicilor ce se frigeau la bal spre vânzare. Tata era mândru de reușita acestui eveniment monden pentru că făcea parte din grupa de pompieri a comunei și purta cu plăcere chipiul cu cozoroc de pompier, fiind prezent în fiecare duminică dimineață la instrucție.

La fel, am fost martorul instaurării „democrației populare” și „socialismului” în comuna noastră. Procesul a

început cu zdrobirea și chiar lichidarea celor care se opuneau „vremurilor noi”. Erau duși la miliție și reținuți, chiar și mai multe zile, până când semnau înscrierea în cooperativa agricolă sau în cea meșteșugărească. În gara din Seini se adunau pe vremea acea cotele, care erau încărcate în vagoane și trimise la ruși. Chiaburii – în fond niște țărani mijlocași harnici care își gestionau cu drămuire agoniseala – erau închiși pentru că de multe ori, recolta adunată de pe câmp nu acoperea cota impusă. Așa a fost cazul țăranului mijlocaș Danciu din Săbișa. Cizmarii, tăbăcarii și blănarii au putut părăsi sediul local al poliției numai după ce s-au înscris în Cooperativa meșteșugărească „Talpa”. Prima formă de cooperativizare a agriculturii cu care am făcut cunoștință a fost întovărășirea. Pământul mătușii mele s-a nimerit să fie comasat chiar în prima întovărășire din Seini. Tractoarele rusești au tras brazde nefirești de adânci și compacte, care n-au mai putut fi sfărâmate pentru semănat, nici măcar în anul următor, încât pământurile mănoase dinspre Someș au devenit, din păcate, pârloage. Lucrurile în agricultură au „evoluat” și mai mult spre comasarea pământurilor și pierderea identității țăranilor. A luat astfel ființă C.A.P. „Gomulka”, numele unui lider comunist de prin Polonia. Tot pe atunci, s-a deschis cariera de andezit ce aparținea „Întreprinderii Olga Bancic” din Seini, care mușca tot mai mult din Dealul Soarelui, prăvălind frumoasa pădure de foioase de aici. Această ispravă

se vede astăzi chiar și de la Livada și Ciuperceeni. De 1 Mai și 23 August părculețul din centrul comunei era „plantat” cu mesteceni tăiați din pădurile locale, împodobiti cu franjuri de hârtie creponată de diverse culori, pe care, noi, copii, le furam ca să ne jucăm cu ele. La aceste evenimente elevii școlii din Seini erau duși la Baia Mare pentru a participa la „demonstrația oamenilor muncii”, unde să încânte asistența cu recolte bogate de vară. Eram duși cu camioanele acelor vremuri – „Molotov” de 3 t, și „Zis” de 5 t – care aveau iuțeală maximă de 30 km/oră și care se opreau în mod obligatoriu după 15-20 km, pe la Cicârlău, pentru a introduce apă rece în radiatorul care fierbea. Ajunși la Baia Mare, defilam cu cununi de ceapă sau usturoi în mâini, cu coardă de viță de vie cu struguri, care să facă dovada că Seiniul este cea mai bună zonă agricolă cooperatistă din jurul capitalei regiunii. Aș putea continua șirul acestor evenimente și locuri și s-ar putea scrie chiar o carte în acest. Dar să lăsăm acest lucru în seama celor ce se pricep la așa ceva.

Ulterior, Seiniul a crescut economic, social și cultural, dar aceste aspecte îmi sunt mai puțin familiare pentru că eram deja plecat de aici. Au luat ființă complexe de porcine și păsări, ferme pomicole și viticole, diverse ateliere. Au dispărut breslele și ocupațiile tradiționale, iar sinagoga a devenit un depozit de materiale de construcții. Au apărut blocuri al căror aspect actual este deplorabil. Principalele

șosele și străzi sunt asfaltate. S-a dat în folosință un nou cămin cultural și s-a înființat un liceu agricol, instituții importante pentru educarea și culturalizarea tinerei generații.

Din păcate, cei de teapa mea reprezentăm doar o generație expirată care poate reprezenta numai un „capital de înțelepciune” pentru seineni. Sperăm însă că cei ce ne urmează vor ști să prețuiască trecutul și să pună pietre solide la templul viețuirii pe aceste meleaguri.

26 august 2013

Prof. univ. dr. Gavril Ardelean
cetățean de onoare a orașului Seini